

Zondag ‘Verheugt u!’ 6 maart 2016 ***verdriet en troost (statie VIII)***

Regenboogkerk - Hilversum **Voorganger: ds. Jurjen Zeilstra**

Inleiding: Statie 8, Jezus en de vrouwen van Jeruzalem

De achtste statie betreft de confrontatie van Jezus met de vrouwen van Jeruzalem. Het is niet over hem en zijn kruisiging dat zij zouden moeten huilen, maar over henzelf en hun kinderen. Waar is troost te vinden in dit verdriet? In de kloosters is vanouds in het overdenken van het lijden en sterven van Christus het antwoord gevonden, vaak in stilte. Kunnen wij zulk soort geduld nog opbrengen?

Thema: verdriet en troost

Schriftlezing Oude Testament: 1 Koningen 19, 11-13

Schriftlezing Evangelie: Lucas 23, 27-31

Gemeente van Christus,
alles is altijd in beweging. Niets blijft. Wij leven in een chaotische wereld en wij weten het. Ondertussen bouwen wij ons leven op, zo goed mogelijk. Wij spannen ons in en doen ons best. Wij genieten van de goede dingen en proberen de nare dingen weg te houden uit het centrum van ons leven. Wij verjagen de onrust in ons hart, met geluid, met activiteiten, werken, reizen, met allerlei genot, met luxe, comfort, met lekker eten en drinken... Maar echt getroost worden wij niet, niet ten diepste.

De onrust zit ons in het bloed. Er is een knagend onbehagen, niet veroorzaakt door een incident. Diepe onvrede, op de bodem van je ziel, komt zelden voort uit iets dat kan worden opgelost. Klaagvrouwen verbeelden het volk. Als zij Jezus beklagen, gaat dit niet over een zielige man ten onrechte veroordeeld. Het gaat niet over een man uit Nazareth. Het gaat over henzelf. Het gaat over de inwoners van Jeruzalem. Het gaat over de mensheid. Het gaat over ons. Wat kan dan troost zijn, bij zo'n diep menselijk verdriet?

Wie zijn die vrouwen van Jeruzalem? Zij worden in de tekst van de menigte zelf onderscheiden. Dat geeft hun een speciale plaats. Wat is de reden dat zij klagen? Was hun klagen spontaan? Of klagen ze ritueel als daarvoor misschien wel door vrienden van de terechtgestelden betaalde professionele klaagvrouwen langs de weg van het rechtsgebouw naar de plaats van de dood? De ritualisering van de rouwklachten door de vrouwen hoeft in het oude Midden Oosten de oprechtheid niet meteen in twijfel te brengen. Zij uiten verdriet. Het is niet zo dat zij in opstand komen. Nergens in Lucas vinden wij aanwijzingen dat de vrouwen protesteren tegen de veroordeling van Jezus.¹ Zij klagen. Alleen Lucas kent deze traditie van de treurende vrouwen van Jeruzalem op de kruisweg van Jezus, die worden getoond in wat traditioneel de achtste statie is geworden. Deze vrouwen staan hier wat mij betreft voor de mensheid symbool.

¹ Bovon, F., *Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament*, III/4, *De Evangelium nach Lukas (Lk 19,28-24,53)*, Neukirchen/Düsseldorf 2009, 442-443 en 452-459.

In de vroege kerk is een verband gelegd tussen de dood van Jezus en de val van Jeruzalem.² Eerder in het evangelie sprak Jezus tweemaal onheilspellende woorden over de stad en bij zijn intocht voorafgaande aan het Paasfeest heeft hij over haar lot geweend. Telkens gaat het over weten in de zin van beseffen en niet-weten, of ontkennen, niet willen weten. De inwoners van Jeruzalem zijn blind. In het Markusevangelie wordt deze onheilspellende gang van zaken in het kader van de eindtijd geplaatst, dus het naderende einde van de wereld. Bij Lukas staat voorop dat het allemaal een plek heeft in het plan van God, maar omwille van de hoop laat hij steeds openingen zien. Het maakt tenslotte uit hoe mensen reageren. Bekering is mogelijk. Handelen op grond van bewustzijn heeft zin. Er is dreiging, zeker, maar geen noodlot, dat louter in zwarte apocalyptische beelden als onafwendbaar moet worden getekend. Is dit wat Jezus bedoelt in zijn reactie op de klagende vrouwen?

Bij Lucas zien we de confrontatie van Jezus met de omstanders dus al onderweg en niet pas tijdens de kruisiging.³ Er wordt hier op de weg naar het kruis, je kunt de route nog altijd lopen door de oude stad van Jeruzalem, er wordt hier een onheilspellende sfeer opgeroepen, donker ingekleurd in een orakelspreuk door Jezus tot de vrouwen gericht. Woorden uit het Oude Testament over bergen en heuvels die op mensen kunnen vallen, worden verbonden met een negatieve zaligspreking, over het goede van geen kinderen hebben ten tijde van een catastrofe.⁴ Het aanroepen van de bergen en de heuvels en deze bezweren om de bidders te bedekken is een citaat uit het profetenboek Hosea. Maar in vele apocalyptische teksten komen wij dit tegen. Oog in oog met verschrikkingen, wensen mensen zichzelf het einde toe, omdat het lijden te groot is om te dragen. ‘De tijd zal aanbreken...’ Eigenlijk staat er ‘Zie, er komen dagen...’ Het is de klassieke inleiding van een apocalyptische orakelspreuk, waarin meestal wordt verwoord dat er weinig goeds te verwachten is. Na een dergelijke te verwachten catastrofe is het beter geen kinderen te hebben.⁵ Het is een stijlvorm die voorkomt in vele klassieke teksten. Het is allemaal heel tragisch wat er gebeurt. Maar Jezus doorbreekt de betrekking van het verdriet op hemzelf, door naar de vrouwen zelf te wijzen. Jezus spreekt uit dat ze niet hem moeten bewenen, maar zichzelf, hun kinderen en de stad Jeruzalem. Jezus wordt gekruisigd, maar het oordeel slaat terug op de wereld die het hem aandeed.

Hij wil dus dat zij hun eigen situatie radicaal onder ogen zien. Hij hoopt op hun inkeer, zoals iemand die ziek is de ziekte niet zou moeten ontkennen, maar naar de dokter moet gaan. Treuren kan het begin van wijsheid zijn. In het licht van God kan het zijn dat een mens een reden tot bekering vindt, zich zal afkeren van wat geen goden zijn. Ontzag voor God kan ertoe leiden dat men het lot van Jeruzalem onder ogen ziet. Wij weten dat Jeruzalem zo’n 40 jaar later inderdaad is ingenomen en verwoest door de Romeinen. Dat kon ten tijde van de kruisiging niemand nog weten. Maar is dat waar het over gaat? Voorspelt Jezus hier de ondergang van de stad en de verwoesting van de tempel? Of gaat het toch in de eerste plaats over een tijdloze waarheid, waarbij Jeruzalem symbool staat voor Gods oordeel over de wereld? Ik denk vooral het laatste.

In de traditie wordt gesproken van het ‘troosten’ van de vrouwen door Jezus. Zo wordt de achtste statie in het Frans wel aangeduid als ‘Jésus console les filles de Jérusalem’. Maar die ‘dochters van Jeruzalem’, worden zij nu echt door Jezus getroost? Bij de profeet Jesaja staan

² Cf. Lucas 13, 34-35: Jezus’ aankondiging van de verwoesting van de tempel; Lucas 19, 41-44: Jezus weent over Jeruzalem; Lucas 21, 20-24: Jezus verkondigt de komende belegering en val van Jeruzalem

³ Bij Matteüs en Markus meer rond het kruis.

⁴ Cf. Hosea 10,8. Zie ook: Thomasevangelie, Logion 79.

⁵ Cf. Jesaja 54,1 en Lucas 21,23!

de dochters van Jeruzalem symbool voor alle inwoners van de stad, of zelf wel het hele volk Israël. ‘Dochter Jeruzalem’ of ‘dochter Sion’ wordt in deze betekenis ook wel in het enkelvoud gebruikt.⁶ Ik moet ook denken aan de vrouwen die Saul en David tegemoet komen na de overwinning op Goliath en de Filistijnen en die dansen vanwege de bevrijding en hun ontsnapping aan verkrachting, slavernij en de dood en die zingen: ‘Saul heeft zijn duizenden verslagen, maar David zijn tienduizenden.’⁷

Raadselachtig klinkt dan in Jezus’ mond de spreuk waar alles op uitloopt die waarschijnlijk onder de joden als een spreekwoord in gebruik was in de tijd van Jezus: ‘Want als dit gebeurt met het jonge hout, wat zal het verdorde hout dan niet te wachten staan?’⁸ Waarschijnlijk bedoelt Jezus met het jonge of ‘vochtige’ hout, zichzelf. Hij leeft en draagt vruchten voor God. Met het dorre hout wordt dan Jeruzalem bedoeld. Dat is nu al dood en heeft op deze wijze niets goed meer te verwachten, omdat er ook niets meer van te verwachten is als het gaat om de vruchten van gerechtigheid.⁹ Dat is natuurlijk harde profetentaal en geen realistische beschrijving van de werkelijkheid. Toch? Of gaat het wel degelijk over iedere cultuur die geen vruchten van gerechtigheid meer voortbrengt, geen gastvrijheid meer nastreeft en op geen zegen van God meer mag hopen?

Er zijn mensen die zich met Jezus hebben willen afkeren van de samenleving zoals die nu eenmaal is. Zij hebben zich helemaal georiënteerd op profeten als Elia. Zij trokken zich terug om in stilte te bidden en te werken. Zij hebben de stilte gezocht, zo radicaal dat zij vrijwel zijn opgehouden te spreken. Zij hebben de tijd stilgezet. Toen regisseur Philip Gröning in 1984 vroeg of hij in La Grande Chartreuse mocht filmen namen de monniken rustig de tijd om daar over na te denken. Pas 18 jaar later kon hij beginnen, in z’n eentje, als gast in het klooster verblijvend zes maanden lang. Voor zijn opnamen liet hij zich inspireren door stillevenen van schilders en beeldhouwers, betrokken bij de orde van de Kartuziers uit de tijd van de barok.¹⁰

Bewust hebben zij hun kloosters gebouwd aan de uiterste rand van de bewoonde wereld. De spiritualiteit die ze hebben ontwikkeld had nauwelijks nog behoefte aan het gesproken woord. Het stilleven stond en staat nog altijd letterlijk bij hen centraal. In 1084 werd het aan Bruno van Keulen toegestaan in de Franse Alpen bij Grenoble een klooster te stichten. Op deze plaats bevindt zich vandaag nog altijd het moederklooster La Grande Chartreuse van de orde van de Kartuzier monniken. Het motto van de kloosterorde is: Het kruis staat vast terwijl de wereld draait: *Stat crux dum volvitur orbis*.

Hun samenlevingsverbond daar in de bergen, is een compromis tussen afzondering (kluis) en gemeenschap. Alle dagen, behalve op zondag, verblijven de monniken in afzondering op hun kamers. Zij kennen nauwelijks verandering. De orde is al die eeuwen nooit hervormd, omdat er geen hervorming nodig was, zeggen ze. In het Latijn heet dit beknopt: nimmer hervormd, omdat er nooit hervorming nodig was.¹¹ Of: nimmer hervormd omdat het nooit vervormd is geweest: *numquam reformata, quia numquam deformata*. Nauwelijks voorstelbaar voor ons die leven in momenten door chaos omgeven.

⁶ Cf. Jesaja 37,22; 52,2 en 62,11.

⁷ 1 Samuël 18, 6-9.

⁸ Lucas 23,31.

⁹ Cf. Psalm 1.

¹⁰ De Spaanse Juan Sanchez Cotán (1560-1627) en Francisco Zurbarán (1598-1664) en het beeld van de stichter van de Kartuziers, Sint Bruno van Keulen (1030-1101) door Jean-Antoine Houdon (1741-1828).

¹¹ Latijn: *numquam reformata, quia numquam reformanda*.

In het gedicht van Nicolaas Beets (1814-1903) dat we hebben gelezen word ik iets vergelijkbaars gewaar. Er is een rust, een vertrouwen, een moment dat niet geroofd kan worden omdat het diep van binnen is geland. Literatuurcriticus Gerrit Komrij, een atheïst, die waarachtig niet van christelijke dweperij kan worden beschuldigd, was van dit gedicht diep onder de indruk en sprak van ‘...een gestold geluuksmoment: het enige moment dat door de onvolkomen sterveling als een eeuwigheid kan worden ervaren.’¹² Het beeld van de ruisende boomtoppen komt uit een verhaal van koning David.¹³ Het is een tijdloos, mysterieus, vreemd beeld geworden, dat zomaar onze wereld wordt binnen getild. Het sluit helemaal niet aan bij ons jachtige leven. Maar er gaat troost in schuil die werkelijk raakt aan mijn verdriet. Zo’n gedicht doet mij opnieuw in God geloven.
Amen.

Uitzending en zegen

Gaat u vanhier, doe het als gezegende mensen. Durf te geloven dat God met u is, hij is met u in vreugde en verdriet, en hij wordt in de stilte gevonden.

De Here zegene u en behoede u;
de Here doe zijn aangezicht over u lichten en zij u genadig;
de Here verheffe zijn aangezicht over u en geve u vrede.

Gebruikte afbeeldingen: Stilleven, Juan Sanchez Cotàn (1560-1627) en Jezus en de vrouwen van Jeruzalem, Eric Gill, print op papier 1917, Tate Gallery Londen.

Gedicht: De moerbeitoppen ruischten (Nicolaas Beets)

De moerbeitoppen ruischten;
God ging voorbij;
Neen, niet voorbij, hij toefde;
Hij wist wat ik behoefde,
En sprak tot mij;

Sprak tot mij in de stille,
De stille nacht;
Gedachten, die mij kwelden,
Vervolgden en onstelden,
Verdreef hij zacht.

Hij liet zijn vrede dalen
Op ziel en zin;
‘k Voelde in zijn’ vaderarmen
Mij koest’ren en beschermen,
En sluimerde in.

De morgen, die mij wekte
Begroette ik blij.
Ik had zo zacht geslapen,
En Gij, mijn Schild en Wapen,

¹² Komrij, G., *In Liefde Bloeyende. De Nederlandse poëzie van de twaalfde tot en met de twintigste eeuw in 100 en enige gedichten*, Amsterdam, 1999, 170.

¹³ Cf. 2 Samuel 5,24 / 1 Kronieken 14,15.

Waart nog nabij.